دوفصلنامهٔ علمی
مطالعات اسلام و روان‌شناسی
س۱۷، ش۳۳، پاییز و زمستان ۱۴۰۲
صفحات ۶۱-۹۰
مقاله علمی ــ پژوهشی

Biquarterly Journal
of
Studies in Islam & Psychology
Vol.17, No.33, Autumn & Winter 2023-2024

Developing and Validating the Modesty Questionnaire and Examining Its Psychometric Properties

Fatemeh Barazandeh*
Mohsen Jadidi**
Tahmoures Aghajani***

Abstract

Modesty is one of the personality and moral characteristics influencing the individual and social life of a person. The main purpose of this research is to construct and standardize the modesty questionnaire. The method used in this research is correlational. The statistical population was consisted of all undergraduate and graduate students. Then, 400 participants were included in the present study by using available sampling method. A researcher-made questionnaire with 37 items related to modesty was created to collect data. According to experts, the validity of this questionnaire was at satisfactory level based on the Content Validity Index (CVI) and Content Validity Ration (CVR) of 0.80 and 0.65, respectively. Moreover, Principal Axis Factoring (PAF) with varimax rotation, Exploratory Factor Analysis (EFA) and Confirmatory Factor Analysis (CFA), and Cronbach's alpha coefficient were used to check the psychometric properties of the questions. The results showed that the 37-item questionnaire developed to measure modesty has seven factors justifying 58.304% of the total variance of the modesty construct. Each of the following seven factors in the order of self-control (10.739), self-esteem (11.126), moral ideology (7.892), behavior according to social customs and norms (4.687), chastity in sex (9.334), chastity in speech (5.499), and chastity in look (9.028) explains a significant amount of the total variance. Furthermore, the internal stability of modesty components based on Cronbach's alpha and MacDonald's omega indexes was obtained above 0.7, which indicates the acceptable homogeneity of the components of the desired structure. Cronbach's alpha coefficient for each of the sub-components, respectively, self-control (0.845), self-esteem (0.892), moral ideology (0.909), behavior in accordance with social custom and norm (0.809), chastity in sex (0.961), chastity in speech (0.718), and chastity in look (0.925) were obtained. Therefore, the built scale covers the ability to measure modesty well, which can be used in the measurements of personality and social issues.

Keywords: creating and developing, validation, modesty questionnaire, psychometric properties.

---

* M.A., Department of Psychology, Islamic Azad University, Qods City Branch, Qods, Iran, fatemehbarazandeh92@gmail.com.
** Associate Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Qods City Branch, Qods, Iran (Corresponding Author), jadidi.mohsen@gmail.com.
*** Assistant Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Qods City Branch, Qods, Iran, t.aghajani2014@gmail.com.

دوفصلنامهٔ علمی
مطالعات اسلام و روان‌شناسی
س۱۹، ش۳۳، بهار و تابستان ۱۴۰۲
صفحات ۶۱-۹۰
مقاله علمی ـپژوهشی

Biquarterly Journal
of
Studies in Islam & Psychology
Vol.17, No.33, Autumn & Winter 2023-2024

تدوین و رواسازی پرسشنامه حیا و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن

فاطمه برازنده*
محسن جدیدی**
طهمورث آقاجانی***

چکیده

حیا یکی از ویژگی‌های شخصیتی و اخلاقی است که زندگی فردی و اجتماعی انسان را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد. هدف اصلی این پژوهش ساخت و هنجاریابی پرسشنامه حیا می‌باشد. روش پژوهش حاضر از نوع همبستگی است؛ جامعه آماری این پژوهش تمامی دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد بوده‌اند که نهایتاً ۴۰۰ شرکت‌کننده در مطالعه حاضر به روش نمونه‌گیری در دسترس شرکت داده شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه ۳۷ سؤالی محقق‌ساختهٔ حیا استفاده شد. روایی این پرسشنامه بنابر نظر متخصصان براساس شاخص روایی محتوی (CVI) و شاخص نسبی روایی محتوی (CVR) به ترتیب ۰/۸۰ و ۰/۶۵ به‌دست آمد؛ همچنین برای بررسی خصوصیات روان‌سنجی سؤال‌ها از عامل‌یابی محورهای اصلی (PAF) با چرخش واریماکس، تحلیل عامل اکتشافی (EFA) و تأییدی (CFA)، ضریب آلفای کرانباخ استفاده شد؛ نتایج نشان داد پرسشنامه ۳۷ سؤالی تدوین‌شده برای سنجش حیا دارای هفت عامل می‌باشد که در مجموع ۵۸/۳۰۴ درصد از کل واریانس سازه حیا را تبیین می‌کند. هریک از هفت عامل زیر به ترتیب خودکنترلی (۱۰/۷۳۹)، خودارزنده‌سازی (۱۱/۱۲۶)، ایدئولوژی اخلاقی (۷/۸۹۲)، رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی (۴/۶۸۷)، عفت جنسی (۹/۳۳۴)، کلام (۵/۴۹۹)، و عفت در نگاه (۹/۰۲۸) مقدار قابل توجهی از واریانس کل را تبیین می‌کند؛ همچنین ثبات درونی مؤلفه‌های حیا براساس دو شاخص آلفای کرونباخ و امگای مک دونالد بالاتر از ۰/۷ به‌دست‌آمده که نشان‌دهنده همسانی قابل‌قبول مؤلفه‌های سازه موردنظر است. ضریب آلفای کرونباخ نیز برای هریک از خرده‌مؤلفه‌ها به ترتیب خودکنترلی (۰/۸۴۵)، خودارزنده‌سازی (۰/۸۹۲)، ایدئولوژی اخلاقی (۰/۹۰۹)، رفتار مطابق با عرف و هنجار اجتماعی (۰/۸۰۹)، عفت جنسی (۰/۹۶۱)، عفت در کلام (۰/۷۱۸)، و عفت در نگاه (۰/۹۲۵) به‌دست آمد؛ بنابراین مقیاس ساخته‌شده قابلیت سنجش صفت حیا را به‌خوبی پوشش می‌دهد که می‌توان آن را در اندازه‌گیری‌های حوزه شخصیت و موضوعات اجتماعی به کار برد.

واژگان کلیدی: ساخت و تدوین، اعتباریابی، پرسشنامه حیا، ویژگی‌های روان‌سنجی.

---

* کارشناسی ارشد، گروه روان‌شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، تهران، ایران
Fatemehbarazandeh92@gmail.com
** دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
jadidi.mohsen@gmail.com
*** استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، تهران، ایران
t.aghajani2014@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۵/۲۹ تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۱۱/۳۰

مقدمه

در بحث انسان‌شناسی، اخلاق در درجهٔ نخستِ اهمیت قرار دارد که دربردارندهٔ مفاهیم، مؤلفه‌ها و نظریات مختلفی است؛ در میان مجموعه مفاهیم مربوط به اخلاق، عنصر یا عامل «حیا»[1] در رأس همه آنها قرار دارد؛ درواقع حیا یکی از صفات شخصیتی بسیار مهم می‌باشد که در چگونگی زندگی انسان اثرگذار و از عوامل مهم بازدارنده جامعه از جرم‌ها و انحرافات است (خادم پیر، ۱۳۹۴؛ فرحانی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹). می‌توان گفت یکی از عوامل بسیار مهمی که سلامت فرد و جامعه را تضمین می‌کند، رعایت حیا در تمام حوزه‌های زندگی فردی و اجتماعی است (خجسته و خرمی‌نسب، ۱۳۹۸؛ خادم پیر، ۱۳۹۴). با توجه به اهمیت این مفهوم تعاریف مختلفی نیز برای حیا ارائه شده است؛ برای مثال دهخدا حیا را توبه و حشمت، لویس معلوف باحیا را عفیف و خجل بودن (به نقل از خادم پیر، ۱۳۹۴) و حیا را محدودیت و در تنگنا افتادن نفس در ارتکاب محرمات شرعی و عقلی و عرفی از ترس سرزنش و نکوهش نیز تعریف کرده‌اند (ماهینی، ۱۳۸۹)؛ ابن‌منظور حیا را عفت و عفاف معرفی می‌کند (فرحانی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹). همان‌گونه که ملاحظه شد؛ برخی از این تعاریف حیا را به دلیل ترس از سرزنش مردم، برخی به دلیل حرمت شخص ناظر، برخی حالت درونی به جهت زشت بودن فعل، برخی به دلیل درک محبت و احترام به شخص ناظر و برخی هم به سبب کرامت نفس بیان کرده‌اند (اسدیان و همکاران، ۱۳۹۴). توجه داشته باشید که در روان‌شناسی واژه مترادف حیا، «شرم» می‌باشد که در اصل نوعی عاطفه و هیجان ناخوشایند است و از سن ۶ تا ۸ ماهگی شروع می‌شود (رایس، ۱۹۹۲)؛ همچنین شرم را به معنای آگاهی از پیامد رفتاری نامطلوب دانسته‌اند (پاپالیا و همکاران، ۲۰۰۷).

به لحاظ نظری در بعضی متون اخلاقی و دینی آمده است که حیا دگرگونی حال و انکساری می‌باشد که به جهت ترس از آنچه عیب شمرده و نکوهش می‌شود، پدید می‌آید (پسندیده، ۱۳۹۳). در کتاب حیا موهبت الهی هم آمده که «**اَلحَیاءُ اِنقِباضُ النَّفسِ عَنِ القَبائِحِ وَتَرْکُهُ لِذِکَ**؛ حیا گرفتگی نفس است، آنگاه که در ربط با زشتی‌ها قرار گیرد»، یعنی به همین جهت اعمال زشت را ترک می‌کند (تهرانی، ۱۳۹۸). در پژوهشی نیز حیا معلول باورها و ارزش‌ها در نظر گرفته شده که در وجود فرد به‌عنوان یک نظام معنایی پایدار می‌شود و دربرگیرندهٔ مجموعه رفتارهای قابل‌مشاهده‌ای است که در عرصه فردی و اجتماعی نمود می‌یابد (اسدیان و همکاران، ۱۳۹۴). خواجه نصیرالدین طوسی هم در کتاب اخلاق ناصری اشاره می‌کند که حیا نوعی نیروی تشخیص است که فرد به‌واسطهٔ آن درمی‌یابد از چه کارهایی پرهیز کند و به انجام چه رفتارهایی مجاز است.

1. Modesty

به‌طورکلی از مجموع تعاریف علمای اخلاق چندبعدی بودن سازه حیا به‌دست می‌آید که شامل این موارد است: الف) حیا در مواجه شدن با یک فعل قبیح ایجاد می‌شود؛ ب) در موقعیت‌های برانگیختگی حیا روان انسان حالت انکسار، انفعال، انقباض، انزجار و انحصار پیدا می‌کند؛ ج) این نوع برانگیختگی نوعی تنظیم رفتار است که هم موجب انجام دادن یک کار و هم موجب ترک یک کار است؛ د) این مفهوم زیرمجموعه ترس است؛ زیرا علت برانگیختگی حیا، ترس از سرزنش و نکوهش مردم است یا ترس از ارتکاب آن (به نقل از سیوانی‌زاد و کشکولی، ۱۳۹۹). همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، این مفهوم تعاریف فراوانی دارد که نشان‌دهنده اهمیت و تأثیرگذاری آن بر جنبه‌های مختلف زیستی-اجتماعی انسان می‌باشد و نیز هنوز این مفهوم به‌طور کامل شناخته نشده است.

مطالعات فراوانی وجود دارد که نشان‌دهندهٔ جایگاه ممتاز حیا در ساختار روانی انسان است؛ همچنین آموزش‌های بسیاری درباره مفاهیم مرتبط با حیا وجود دارند؛ اما لازم است اشاره شود که تاکنون پرسشنامه‌ای در مورد حیا (با این مضمون) طراحی و ارائه نشده است و همچنین پرسشنامه‌هایی مانند خودکنترلی ویلکاکسون و کندال (۱۹۷۹)، خودکنترلی تانجنی (۲۰۰۴) و نیز تست‌های عزت نفس مثل روزنبرگ (RSES) (۱۹۶۰)، کوپر اسمیت (CSEI) (۱۹۶۷) که جهت ارزیابی میزان عزت نفس و ارزشمندی افراد طراحی شده است و نیز تست شخصیت آیزنک (ESI) (۱۹۷۶) مرتبط با پرسشنامه حیا و مفهوم حیا نمی‌باشند.

درواقع حیا نیروی مهارکننده و نظم‌دهنده‌ای است که رفتارهای روانی و فیزیکی انسان را براساس «شرع» و «عرف» تنظیم می‌کند (اسدیان و همکاران، ۱۳۹۴). ازآنجاکه حیا در بیشتر متون یک صفت در نظر گرفته شده است، می‌توان آن را در بحث موضوعات شخصیت نیز قرار داد که موجب می‌شود فرد رفتارهای مبتنی بر آن را از خود ابراز نماید؛ به همین سبب در صورت نبود حیا آثار جبران‌ناپذیری در امور مختلف رخ می‌دهد؛ به‌ویژه مسائلی که با اخلاق و عناصر اخلاقی پیوند عمیقی دارد (سیوانی‌زاد و کشکولی، ۱۳۹۹). در واقع حیا مانع بروز اَفعال زشت می‌شود، پس اگر حیا نباشد پستی‌ها و زشتی‌ها فراگیر خواهد شد و این امر به معنای بی‌دفاع شدن قلمرو انسانیت است (پسندیده، ۱۳۹۳).

تبیین مؤلفه‌های حیا براساس مستندات دینی

حیا پدیده‌ای فطری در انسان است که هم سیره زبانی و هم رفتاری انسان را دربر می‌گیرد. در این پژوهش براساس مطالعهٔ متون دینی در نرم‌افزار جامع الروایات و جامع التفاسیر نور و همچنین

پایگاه‌های استنادی Magiran, ISC، SID و منابع کتابخانه‌ای دیگر، عفت یا پاکدامنی (عفت در کلام و نگاه و نیز عفت جنسی)، خودارزنده‌سازی (خودارزشمندی)، خودکنترلی، رفتار مطابق با عرف و هنجار، ایدئولوژی اخلاقی به‌عنوان مؤلفه‌های حیا مطرح شدند که به‌طور مختصر براساس آیات و مستندات دینی به آنها می‌پردازیم.

عفت

عفت یکی از مؤلفه‌های اساسی و اصلی در حیا می‌باشد. عفت در لغت به معنای مطلق «خودداری» است (مصباح یزدی، ۱۳۸۱). امام علی(ع) در مورد حیا و عفت می‌فرماید: «**ثَمَرَةُ الْحَيَاءِ الْعِفَّةُ**؛ ثمره حیا، عفت و پاکدامنی است» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص۲۵۷، ح۵۴۵۷).

فرد حیامند دارای رفتاری عفیفانه است. خداوند در قرآن کریم دستور به رفتار عفیفانه می‌دهد و می‌فرماید: «**وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا**...؛ مؤمنین را بگو تا چشم‌ها بپوشند و فروج و اندامشان را (از کار زشت با زنان) محفوظ دارند... و زنان مؤمن را بگو تا چشم‌ها (از نگاه ناروا) بپوشند و فروج و اندامشان را (از عمل زشت) محفوظ دارند و زینت و آرایش خود را جز آنچه قهراً ظاهر می‌شود، (بر بیگانه) آشکار نسازند...» (نور، ۳۱). توجه داشته باشید که معنای جمله «**قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّواْ مِنْ أَبْصَارِهِمْ**» این است که به مؤمنین امر کن که چشم خود را بپوشند؛ در اینجا اشاره به عفت در نگاه و عفت جنسی را می‌توان استنباط کرد؛ همچنین خداوند به زنان پیامبر اکرم می‌فرماید: «**فَلاتخضَعنَ بِالقَولِ فَيطمَعَ الّذی فی قَلبِهِ مَرَضٌ وَ قُلنَ قَولًا مَعرُوفا**؛ در برابر نامحرمان به‌گونه‌ای هوس‌انگیز و با ناز و کرشمه سخن نگویید که بیماردلان در شما طمع کنند و سخن عفیفانه و شایسته بگویید» (احزاب، ۳۲). حیا اقتضا می‌کند که صحبت کردن به‌گونه‌ای باشد که موجب تحریک و تهیج نامحرم نباشد. پیامبر(ص) در این باره می‌فرماید با مردان بیگانه باید گفتاری شایسته و مؤدبانه و نیز عفیفانه و بدون هیچ‌گونه جنبه‌های تحریک‌آمیز باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۷، ج۱۷، ص۳۱۲).

خودارزنده‌سازی (خودارزشمندی)

انسان باحیا کریم النفس می‌باشد و به سبب ارزشی که برای خود قائل است، فعل قبیح را ترک و یا از انجام آن دوری می‌کند. حضرت علی(ع) می‌فرماید: «از سخن هیچ‌کس راضی مشو، مگر اینکه از کارش راضی باشی و از کار کسی راضی مشو، مگر اینکه از عقلش خشنود باشی و از عقل کسی خشنود مشو، مگر اینکه از حیای او راضی باشی؛ زیرا در طبیعت انسان، کرامت و

پستی قرار داده شده است». پس اگر حیا نزد انسان قوی باشد، کرامت نفس و بزرگ‌منشی نزدش قوی خواهد بود و اگر کرامت نفس نداشته باشد، حیا نزد او ضعیف باشد و ذلت و پستی‌اش زیاد خواهد بود (پسندیده، ۱۳۹۳). همچنین امام علی﵇ می‌فرماید: «**غایه الحَیاءِ أن یَستَحیِیَ المَرءُ مِن نَفسِهِ**؛ اوج حیا این است که آدمی از خودش حیا کند» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص۲۳۶، ح۴۷۵۸). امام علی﵇ در گفتار حکمت‌آمیزی دیگر اشاره به تضادی می‌کند که در میان شخصیت و شهوت‌پرستی وجود دارد: «**مَن کَرُمَت عَلَیهِ نَفسُهُ هَانَتْ شَهَواتُهُ**؛ کسی که برای خود شخصیت قائل باشد، شهَواتش در برابرش خوار خواهند بود» (همان، ص۲۳۱، ح۴۶۱۰).

خودکنترلی و رفتار مطابق با عرف و هنجار اجتماعی

انسان با حیا و در برابر خواسته و وسوسه نفس مقاومت می‌کند (پسندیده، ۱۳۹۳). در آموزه‌های دینی به‌ویژه کتاب وزین نهج‌البلاغه از تقوی و خویشتن‌داری به‌عنوان «نظارت درونی» و «وجدان اخلاقی» تعبیر می‌شود. روان‌شناسان و جرم‌شناسان نیز آن را در قالب مفهوم «خودکنترلی» مورد توجه قرار می‌دهند. در کتاب حیا موهبتی الهی بیان می‌شود که حیا انقباض نفس از ارتکاب قبائح شرعیّه، عقلیّه و عرفیّه می‌باشد و عمل قبیح هم عملی است که مطابق عقل، شرع و عرف (هنجار اجتماع) نباشد (تهرانی، ۱۳۹۸). والتر رکلس[1] (۱۹۶۱) با ارائه تئوری «مهار یا کفّ نفس» که به نظریه خودکنترلی یا خویشتن‌داری معروف است، باور دارد در انسان نوعی حائل درونی وجود دارد که به غرایز و خصوصیات روانی و میزان پایبندی او برمی‌گردد. وی با تأکید بر مهار درونی معتقد است که انواع کشش‌ها به‌سوی رفتار انحرافی وجود دارد که تمام افراد آن را تجربه می‌کنند؛ تأثیر این تحریک‌ها و کشش‌ها به‌سوی رفتار انحرافی به قدرت مهار درونی فرد بستگی دارد. می‌توان چنین بیان داشت که کج‌رفتاری‌ها بیش از آنکه ناشی از نیروی محرک به سمت ناهنجاری باشد، نتیجه نبود ممانعت و خویشتن‌داری است. مفهوم «وجدان اخلاقی» یا به زبان روان‌شناسی «خودکنترلی» که از دل آن رفتار کردن مطابق باعقل و هنجار و قانون هم خارج می‌شود، کاملاً به چگونگی تربیت انسان بستگی دارد؛ به‌گونه‌ای‌که اگر تربیت درست مفاهیم اخلاقی در نهاد انسان به ملکه نفسانی مبدل شود، می‌توان از آن به‌عنوان اهرمی برای مقابله با ارتکاب رفتارهای منحرفانه بهره جست (نوری، ۱۳۹۹).

همان‌طور که در مطالب پیش بیان شد؛ کتاب نهج‌البلاغه حاوی پیام‌های باارزشی درباره «تقوا» است. امام علی﵇ تقوا را شفای قلب‌های بیمار، بینای دل‌های کور، درمان بیماری

1. Walter Reckless

کالبدها، زاینده فساد سینه‌ها، پاک‌کننده پلیدی جان‌ها، روشنی‌بخش تاریکی دیده‌ها، ایمنی‌بخش نگرانی دل‌ها و روشنی‌بخش تاریکی‌های نادانی معرفی می‌کند: «**فَإِنَّ نقوی اللهِ دَوَاءُ دَاءِ قُلُوبِكُم وَ بَصَرُ عَمَى أَفْئِدَتِكُم وَ شِفَاءُ مَرَضِ أَجسَادِكُم وَ صَلَاحُ فَسَادِ صُدُورِكُم وَ طَهُورُ دَنَسِ أَنفُسِكُم وَ جِلَاءُ غِشَاءِ أَبصَارِكُم وَ أَمنُ فَزَعِ جَأْشِكُم وَ ضِيَاءُ سَوَادِ ظُلمَتِكُم**» (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۹۸).

ایدئولوژی اخلاقی سالم و کارآمد

به اعتقاد زبان‌شناس هلندی تئون ون دایک (۱۹۹۸)، ایدئولوژی به‌عنوان نظامی از باورها است که در حافظه جمعی افراد قرار می‌گیرد و درنتیجه جنبه روانی-شناختی دارد؛ همچنین در روان‌شناسی بیان می‌شود که جنبه‌های روانی و شناختی انسان در رفتار نمود می‌یابد و درنهایت شیوهٔ تعامل و واکنش وی محیط واقع شده در آن را متأثر می‌سازد (لارسن و باس، ۲۰۱۷).

همان‌گونه که بیان شد؛ «حیا» حالتی نفسانی است که سبب می‌شود انسان در برابر زشتی‌ها حالت انقباض یابد و از آنها چشم بپوشاند (تهرانی، ۱۳۹۸)؛ در واقع حیا سپری در مقابل اعمال زشت و نیز ترک اعمال نیک است. در حدیثی امام صادق﵇ خطاب به مفضل می‌فرماید: «**انْظُرْ يَا مُفَضَّلُ إِلَى مَا خُصَّ بِهِ الْأِنْسَانُ دُونَ جَمِيعِ الْحَيَوَانِ مِنْ هَذَا الْخَلْقِ الْجَلِيلُ قَدْرُهُ الْعَظِيمُ غَنَاؤُهُ أَعْنِي الْحَيَاءَ فَلَوْلاَهُ لَمْ يُقْرَ ضَيْفٌ وَلَمْ يُوَفَّ بِالْعِدَاتِ وَلَمْ تُقْضَ الْحَوَائِجُ وَلَمْ يُتَحَرَّ الْجَمِيلُ وَلَمْ يَتَنَكَّبِ الْقَبِيحُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ حَتَّى إِنَّ كَثِيراً مِنَ الْأُمُورِ الْمُفْتَرَضَةِ أَيْضاً إِنَّمَا يُفْعَلُ لِلْحَيَاءِ فَإِنَّ مِنَ النَّاسِ مَنْ لَوْ لاَ الْحَيَاءُ لَمْ يَرْعَ حَقَّ وَالِدَيْهِ وَلَمْ يَصِلْ ذَا رَحِمٍ وَلَمْ يُؤَدِّ أَمَانَةً وَلَمْ يَعْفُ عَنْ فَاحِشَةٍ**؛ ای مفضل! نگاه کن به صفتی که خداوند تنها به انسان ارزانی داشته و حیوانات از آن محرومند، صفتی که مقامش والا و غنایش بزرگ است یعنی حیا. اگر حیا نبود انسان‌ها از مهمانشان درست پذیرایی نمی‌کردند، به وعده‌هایشان وفا نمی‌نمودند، نیازهای دیگران را برآورده نمی‌ساختند و به دنبال کارهای خوب نبودند و از کارهای زشت در هیچ‌چیز پرهیز نداشتند. به‌طوری‌که بسیاری از کارهای نیک نیز در پرتو حیا انجام می‌شود و اگر حیا نبود، جمعی از مردم حق پدر و مادر را نیز ادا نمی‌کردند و صله‌رحم به‌جا نمی‌آورند و ادای امانت نمی‌نمودند و از هیچ کار زشتی پرهیز نداشتند» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج۳، ص۸۱).

از این حدیث شریف به‌خوبی می‌توان دریافت که اثر حیا تنها پرهیز از زشتی‌ها و قبایح نیست (آن‌گونه که بسیاری گمان می‌برند)، بلکه آثار مثبت زیادی نیز در انجام واجبات و رعایت آداب و اخلاق انسانی دارد.

براساس بیانات می‌توان در نظر گرفت که فرد حیامند دارای ایدئولوژی مشخص اخلاقی سالم و

کارآمد است که این ایدئولوژی نسبتاً ثابت و فرد تقریباً در تمام جوامع به آن پایبند است و نیز وجود ویژگی شخصیتی حیا در فرد می‌تواند سبب شود فرد در هر جامعه‌ای کـه حضـور یابـد، بـه لحـاظ اخلاقی از امور زشتی همچون دروغگویی، خیانت، دزدی، چشم‌چرانی و آسـیب بـه دیگـران و... خودداری کند و از سوی دیگر همین ایدئولوژی اخلاقی سالم و کارآمد مانع تـرک اعمـال اخلاقـی مانند صداقت، وفاداری، امانتداری و... می‌شود. در ادامه به بررسی پژوهش‌هـای یادشـده در ایـن باره می‌پردازیم.

بررسی پژوهش‌ها در این حوزه نشان‌دهنده اهمیت بسیار زیاد حیا در زندگی فردی، خـانوادگی و اجتماعی است. در پژوهشی با استفاده از نظریات جامعه‌شناسان اقدام به تهیه پرسشنامه‌ای شـده و به بررسی «تأثیر دینداری بر تجربه احساس شرم و حیای شهروندان» پرداخته‌اند و اهمیت حـس شرم را به‌عنوان عاملی فردی و اجتماعی و اخلاقی، کمک‌کننده نجات جامعـه از فسـاد در اخـلاق اجتماعی می‌دانند (سمعیان و همکاران، ۱۳۹۶).

بیگم مطهری (۱۳۹۶) اقسام حیا مانند «رفتاری و گفتاری در فضای مجازی» و نیز راهکارهای توسعه حیا در فرهنگ اسلامی را بررسی کرده است و حیا را یکی از اصول اخلاقی مهـم در فضـای مجازی می‌داند؛ همچنین جهانشاهی و احمدی (۱۳۹۷) در بررسی خود با استفاده از طـرح شـبه آزمایشی به این نتیجه رسیدند کـه آمـوزش و مداخلـهٔ آموزشـی-تربیتـی مبتنـی بـر حیـا بـه‌عنـوان رویکردی پیشگیرانه به کاربران کمک می‌کنـد کـه خـودکنترلی بیشـتری در رویـارویی بـا «سـکس مجازی» و «هرزه‌نگاری» داشته باشند. در پژوهشی دیگر بیان می‌شود که رابطه مثبت و معنادار بین حیای منفی (مانند کمرویی) و ناسـازگاری‌هـا وجـود دارد. ایـن پـژوهش اهمیـت حیـای زن را در خانواده مورد تأکید بیشتری قرار داده، بیان می‌دارد حیای منفـی زن ارتبـاط بیشـتری بـا ناسـازگاری زناشویی دارد که همسو با تعالیم دین اسلام است؛ همچنین درمی‌یابد هرچقدر حیای جنسی زنـان بالا رود، ناسازگاری زناشویی پایین می‌آید (عباسی آغوی و همکاران، ۱۳۹۴).

جوکار (۱۳۹۲) در پژوهش خود تلاش می‌کند که بـه الگـوی تقویـت حیـا در سـبک زنـدگی اسلامی دست یابد و معتقد است رسیدن به این هدف نیازمند تربیت درسـت جنسـی فرزنـدان در خانواده و رعایت حریم‌ها در جامعه است. با توجه به تعیین مفهوم و ابعاد حیا در قرآن با نیم‌نگاهی به روان‌شناسی شرم و نیز دستیابی به مدل مقدماتی حیا مبتنی بر آیات قرآن، تمایز اساس شرم و حیا در این است که معیارهای بنیادین شرم از شرایط فرهنگی اجتماعی گرفته مـی‌شـود، امـا معیارهـای بنیادین حیا به معیارهای دینی برمی‌گردد (اسدیان و همکاران، ۱۳۹۴).

پژوهش «مقتضی الحیاء» نیز با بیان اینکه حیا از صـفات پیـامبران و برگزیـدگان الهـی اسـت؛

آیاتی چند از قرآن کریم دربارهٔ حیای بعضی از جوارح همچون چشم و زبان را بررسی می‌کند و نتیجه می‌گیرد که هر آنچه برای برخورداری از صفت حیا لازم می‌باشد، در قرآن بیان شده است (سرور، ۱۳۹۳).

مهم است که بدانیم با وجود علاقه به مفهوم حیا، شواهد قانع‌کننده‌ای می‌باشد که این سازه به‌خوبی درک نشده است؛ تعاریف معمول از حیا در ادبیات دینی، فرهنگی و عرفی به یک مفهوم گسترده و متفاوتی از این مفهوم انجامیده است. حیا می‌تواند مزایای عالی داشته باشد، اما اگر ما هنوز درک نکنیم که چه چیزی به معنای آن است؛ چگونه دانشمندان و پژوهشگران آن را با ساختارهای دیگر ارتباط دهند و چگونه سازمان‌ها می‌توانند آن را سنجش و در راستای بهبود آن گام بردارند، روشن است که مفهوم‌سازی، عملی کردن و استفاده از سازه حیا روشن نیست؛ افزون بر آن حیا ساختاری می‌باشد که به‌طور بالقوه در بین افراد، زمینه‌ها و زمان متغیر است. به‌تبع همین موضوع اندازه‌گیری دقیق آن به چالشی برای محققان تبدیل شده است؛ بنابراین پیش از اینکه حیا بتواند به‌عنوان یک راه‌حل برای مسائل گسترده استفاده شود، خود ساختار حیا باید بهتر درک شود؛ به همین منظور مطالعه حاضر در پی ساخت و رواسازی پرسشنامهٔ حیا و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن است.

روش

روش پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی است. در این پژوهش به‌منظور سنجش حیا یک پرسشنامه محقق‌ساخته طراحی شده است؛ هدف از طراحی این پرسشنامه، تعیین ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه‌ای به‌منظور بررسی حیا به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی و اخلاقی است. ازآنجاکه پژوهش انجام‌شده باید نخست با روش تحلیل عاملی اکتشافی تجزیه و تحلیل می‌شد، جهت به‌دست آوردن عامل‌های معتبر می‌بایست حجم نمونه به اندازه کافی باشد. در مورد حجم نمونه بین صاحب‌نظران اتفاق‌نظر وجود ندارد؛ به نظر گیلفورد[1] (۱۹۵۶؛ به نقل از هیونچل، ۲۰۱۳)، حداقل حجم نمونه ۲۰۰ نفر است. کامری[2] (۱۹۸۶)؛ (به نقل از هومن، ۱۳۸۰) معتقد است حجم نمونه ۱۰۰ نفری برای تحلیل عاملی ضعیف، ۲۰۰ نفری نسبتاً مناسب، ۳۰۰ نفری خوب، ۵۰۰ نفری خیلی خوب و ۱۰۰۰ نفری عالی است؛ همچنین پژوهشگرانی مانند یونسی بروجنی و همکاران (۱۳۹۳) بر این اعتقادند که اصولاً در همه تحلیل‌های چندمتغیری حجم نمونه

1. Guilford, JP. & Fruchter, B.
2. Camery, R.

نباید کمتر از ۵۰۰ نفر باشد (یونسی بروجنی و همکاران، ۱۳۹۹)؛ بنابراین در این پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته بین ۴۰۰ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد اجرا شد و پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. لازم به ذکر است که این پرسشنامه به دست نُه نفر از اساتید صاحب‌نظر رسیده و مورد تأیید قرار گرفته است.

نخستین مرحله ساخت هر آزمون، مطالعه مبانی نظری و تئوری‌های مطرح‌شده در موضوع موردنظر است (کلاین، ۲۰۱۳). برای ساخت این پرسشنامه نیز با مطالعه مبانی نظری و تعاریف صاحب‌نظران در حوزه حیا، عوامل اصلی در حوزه حیا استخراج شد و پرسشنامه‌ای حاوی ۷۴ سؤال تهیه شد که دربرگیرنده هفت مؤلفهٔ اصلی بود.

مهم‌ترین عواملی که در ساخت آزمون باید به آن توجه کرد، اعتبار و روایی آزمون است. اعتبار به دقت و صراحت روش اندازه‌گیری مربوط می‌شود (گری[1] و همکاران، ۲۰۰۵؛ به نقل از یونسی و همکاران، ۱۳۹۹)؛ به عبارت دیگر، اگر خصیصه مدنظر را با همان ابزار یا ابزاری مشابه و قابل مقایسه با آن در شرایط مشابه برای بار دوم اندازه‌گیری کنیم، نتایج حاصل تا چه حد مشابه، دقیق، پیش‌بینی‌پذیر و قابل اعتماد است (نانالی و برینستین، ۱۹۹۴).

برای برآورد اعتبار ابزار اندازه‌گیری سه روش (بازآزمایی، اجرای فرم‌های موازی یا معادل و روش دونیمه کردن) وجود دارد. شاخص‌های روایی اصطلاحی برای اشاره به هدفی می‌باشد که آزمون برای تحقق بخشیدن به آن ساخته شده است (کلاین، ۲۰۱۳؛ کمپل، ۱۹۷۶؛ به نقل از یونسی و همکاران، ۱۳۹۹). روایی را می‌توان به‌صورت توافق بین نمره آزمون و کیفیتی تعریف کرد که قرار است اندازه بگیرد (کاپلان و ساکوز، ۲۰۰۱؛[7] به نقل از کلاین، ۲۰۱۳).

در این پژوهش نیز جهت دستیابی به روایی محتوای پرسشنامه اقدام به جمع‌آوری سؤال‌هایی شد که مشخصهٔ ویژگی‌های حیا براساس مؤلفه‌های آن به‌دست آمده بود. فرم اولیهٔ سؤال‌ها که ۷۴ سؤال بودند، به‌منظور تعیین روایی محتوا در اختیار نُه نفر از اساتید صاحب‌نظر گروه روان‌شناسی، فلسفهٔ اخلاق، و روان‌سنجی قرار گرفت. پس از دریافت نظرات و پیشنهادهای اصلاحی سؤال‌ها بازبینی شدند که روایی پرسشنامه براساس شاخص روایی محتوا (CVI) و شاخص نسبی روایی محتوا (CVR) به ترتیب ۰/۸۰ و ۰/۶۵ به‌دست آمد.

در ساخت این پرسشنامه به‌منظور بررسی ارتباط درونی متغیرها و کشف طبقاتی از متغیرها که دارای بیشترین ارتباط با یکدیگر بوده‌اند، از تحلیل عاملی اکتشافی (EFA)[2] با روش عامل‌یابی

1. Gary, S. P.
2. Exploratory Factor Analysis

محور اصلی (PAF)[1] با نرم‌افزار R4.5 با پکیج‌های Psych و Polycor استفاده شد (فابریگا،[2] ۱۹۹۹) و پیش از استخراج مؤلفه‌ها برای اطمینان از اینکه گویه‌های ابزار جهت تحلیل اجزای اصلی متناسب هستند، آزمون کایزر-مایر-الکین (KMO)[3] محاسبه گردید؛ برای کفایت نمونه میزان این شاخص بین صفر و یک است که هرچه به یک نزدیک‌تر باشد، تحلیل عاملی بهتر خواهد بود و میزان آن دست‌کم ۰/۷ و یا بیشتر باید باشد (کلاین، دانسرو و هال، ۱۹۹۴)؛ همچنین آزمون گوی‌وارگی بارتلت[4] نیز برای کرویت[5] متغیرها استفاده شد (سولیوان،[6] ۲۰۰۳). پس برای اطمینان از کفایت تعداد نمونه و وجود همبستگی کافی بین گویه‌ها جهت اقدام به تحلیل عاملی، نتایج استخراج مؤلفه‌ها براساس روش عامل‌یابی محور اصلی (PAF) و چرخش متعامد واریماکس، چرخش داده شدند. هدف روش واریماکس رسیدن به ساختار ساده است؛ همچنین پیچیدگی مؤلفه‌ها را با بزرگ‌ترسازی بارهای بزرگ و کوچکترسازی بارهای کوچک در داخل هر مؤلفه به حداقل می‌رساند (مکنزی و همکاران، ۱۹۹۹؛ به نقل از یونسی و همکاران، ۱۳۹۹). برای شناسایی مؤلفه‌ها نیز چهار شاخص اصلی مقدار ویژه (بیشتر از یک)، نسبت واریانس تبیین‌شده توسط هر مؤلفه، واریانس تجمعی تبیین‌شده و نمودار سنگ‌ریزه استفاده شده است (هایتون،[7] ۲۰۰۴).

در این پژوهش جهت بررسی اعتبار سازه طراحی‌شده از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. جهت برآورد پارامترها هم از روش برآورد کمترین مربعات وزنی تعدیل‌شده[8] با نرم‌افزار Mplus 7.4 استفاده گردید. نمره‌گذاری این مقیاس به‌صورت دوگزینه‌ای ۰ و ۱ می‌باشد که نمره ۰ برای گزینه نادرست و نمره ۱ برای گزینه درست در نظر گرفته شد که به دلیل اینکه سؤالات پرسشنامه به‌صورت دو ارزشی (صفر و یک) است، نرمال بودن چندمتغیری به‌شدت در معرض رد شدن قرار می‌گیرد و بنابراین از روش برآورد WLSMV جهت کنترل نرمال نبودن داده‌ها استفاده می‌شود (برن،[9] ۲۰۱۳)؛ همچنین برازش الگوی پیشنهادی با داده‌ها براساس شاخص‌های برازندگی از

1. Principal Axis Factoring
2. Fabrigar
3. Kaiser–Meyer–Olkin (KMO)
4. Bartletts Sphericity Test
5. Sphericity
6. Sullivan
7. Hayton
8. Weighted Least Square Mean and Variance Adjusted (WLSMV)
9. Byrne

جمله مجذور خی،[1] نسبت مجذور خی به درجه آزادی،[2] شاخص برازش مقایسه‌ای،[3] شاخص توکر-لوییس،[4] شاخص وزنی ریشه میانگین مجذور باقی‌مانده‌ها[5] و ریشه میانگین مربعات خطای تقریب[6] استفاده (میر و همکاران، ۲۰۱۳) و در جدول ۲ گزارش شده است؛ همچنین برای بررسی نبود داده‌های پرت چندمتغیری نیز شاخص d^2 ماهالانوبیس مورد بررسی قرار گرفت که سطوح معناداری کمتر از ۰/۰۵ گویای دور افتاده بودن داده‌های پرت موردنظر است که در روند انجام تجزیه و تحلیل آماری و براساس این شاخص، داده پرتی شناسایی نشد.

در ادامه جهت ارزیابی روایی همگرا و واگرا سازه حیا، پس از برازش مدل ساختاری از شاخص‌های فورنل ولارکر[7] (۱۹۸۱) پایایی ترکیبی (CR)،[8] میزان واریانس استخراج‌شده (AVE)،[9] حداکثر مجذور واریانس مشترک (MSV)[10] و میانگین مجذور واریانس مشترک (ASV)[11] استفاده شد. گفتنی است زمانی که گویه‌های یک ابزار در یک مؤلفه همبستگی بالایی با یکدیگر داشته باشند و معرف سازه (مؤلفه) خود باشند؛ روایی همگرا و درصورتی‌که مؤلفه‌های استخراج‌شده مجزا از یکدیگر باشند، روایی واگرا وجود دارد. جهت برقراری روایی همگرا باید AVE>۰/۵، CR>۰/۷ و CR>AVE و برای تأیید روایی واگرا باید MSV و ASV کمتر از AVE باشد (فورنل و لارکر، ۱۹۸۱).

همچنین جهت بررسی روایی همگرا و واگرا سازه حیا از ضریب همبستگی پیرسون بین نمره کل و مؤلفه‌های مقیاس حیا و مقیاس رضایت از زندگی استفاده و به‌منظور بررسی روایی سازه حیا براساس دیدگاه آناستازی[12] (۱۹۶۷)، ضریب همبستگی بین نمره کل سازه حیا با مؤلفه‌های آن محاسبه شد.

1. Chi–Square
2. Cmind/Df
3. Comparative Fit Index (CFI)
4. Tucker–Lewis Fit Index (TLI)
5. Weighted Root Mean Square Residual (WRMR)
6. Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
7. Fornell & Larcker
8. Construct Reliability
9. Average Variance Extracted
10. Maximum shared Squared Variance
11. Average shared Squared Variance
12. Anastasy

یافته‌ها

در این پژوهش، پس از مطالعه مبانی نظری مطرح‌شده از سوی صاحب‌نظران حوزه حیا، عوامل اصلی حیا استخراج شد. با در نظر گرفتن کلیه تعاریف و ویژگی‌هایی مطرح شده در مورد حیا و شخص حیامند، نخست پرسشنامه‌ای با ۷۴ سؤال تهیه شد که در برگیرنده هفت مؤلفه یا عامل اصلی است و با تجزیه و تحلیل‌های آماری پرسشنامه‌ای حاوی ۳۷ سؤال در قالب هفت مؤلفه به‌دست آمد. در ادامه به شرح یافته‌های حاصل از این پژوهش می‌پردازیم.

روایی سازه با تحلیل عامل اکتشافی

روایی این سازه در ابتدا با روش تحلیل عامل اکتشافی بررسی شده است. پیش از استخراج مؤلفه‌ها برای اطمینان از اینکه گویه‌های ابزار جهت تحلیل اجزای اصلی متناسب هستند، آزمون کایزر–مایر–الکین[1] برای کفایت نمونه و آزمون گوی‌وارگی بارتلت[2] برای کرویت[3] استفاده شد. مقادیر KMO اگر بین ۰/۷ و ۰/۸ باشد، خوب و اگر بین ۰/۸ و ۰/۹ باشد، عالی قلمداد می‌شود (چان،[4] ۲۰۱۷). نتایج حاصل نشان می‌دهد که تعداد نمونه برای انجام تحلیل عاملی با KMO معادل ۰/۷۶۰ است که نشان می‌دهد داده‌ها برای تجزیه‌وتحلیل کافی هستند؛ همچنین آزمون بارتلت (۱۱۱۳۵/۳۹۳= x^2، P<۰/۰۰۱) معنادار بود (جدول ۱). این نتایج نشان می‌دهد که همبستگی کافی بین گویه‌های مطرح‌شده برای اقدام به تحلیل عاملی وجود دارد.

همچنین نتایج استخراج‌شده از خرده‌مؤلفه‌های مقیاس حیا براساس روش عامل‌یابی محور اصلی و چرخش متعامد واریماکس و با در نظر گرفتن چهار شاخص اصلی مقدار ویژه (بیشتر از یک)، نسبت واریانس تبیین‌شده توسط هر مؤلفه، واریانس تجمعی تبیین‌شده و نمودار سنگ‌ریزه در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۱. اندازه‌های کایزر–مایر–الکین و نتایج آزمون کرویت بارتلت مقیاس حیا

آزمون کرویت بارتلت	
اندازه‌های کایزر–مایر–الکین	۰/۷۶۰
اندازه گرد شده آزمون کای بارتلت	۱۱۱۳۵/۳۹۳
Df	۶۶۶
Sig	۰/۰۰۰

1. Kaiser–Meyer–Olkin (KMO)
2. Bartletts Sphericity Test
3. Sphericity
4. Chan

جدول ۲. عوامل اکتشافی استخراج شده مقیاس حیا

مؤلفه	گویه (طیف)	بار عاملی*	اشتراک گویه‌ها**	درصد واریانس	مقدار ویژه
خودکنترلی	۴. فرد قابل‌اعتمادی هستم و دیگران می‌توانند روی من حساب کنند.	۰/۷۸۷	۰/۶۹۴	۱۰/۷۳۹	۳/۹۷۳
	۵. از صحبت در مورد مسائل خصوصی مثل جزئیات یک رابطه زناشویی با دیگران خودداری می‌کنم.	۰/۵۲۴	۰/۳۷۱		
	۶. مردم من را یک فرد صبور توصیف می‌کنند.	۰/۴۷۳	۰/۳۳۷		
	۹. می‌توانم توجهم را معطوف کارهایی کنم که سالم هستند.	۰/۴۹۰	۰/۳۴۹		
	۱۳. وقتی به دیگران قولی می‌دهم، دیگران می‌توانند روی قول من حساب کنند.	۰/۸۲۴	۰/۷۰۳		
	۱۵. برای رسیدن به اهداف بلندمدتم می‌توانم از لذت‌هایی مانند پول خرج کردن، بیدار ماندن، خوابیدن، مصرف الکل، رابطهٔ جنسی و... چشم‌پوشی کنم.	۰/۷۴۸	۰/۵۸۵		
	۱۷. برای رسیدن به اهداف بلندمدتم می‌توانم لذت‌های کوتاه‌مدت مثل مهمانی، دورهمی، بیرون رفتن با دوستانم و... را به تعویق بیندازم.	۰/۷۵۴	۰/۶۰۷		
	۲۲. نسبت به انجام رفتار مناسب و درست در یک محیط یا موقعیت اجتماعی حساس هستم و رفتارم را نسبت به آنچه محیط درخواست می‌کند، تغییر می‌دهم.	۰/۴۱۲	۰/۳۴۸		
	۲۳. فرد رازداری هستم و راز دیگران را فاش نمی‌کنم.	۰/۵۳۰	۰/۴۰۶		
خودارزنده سازی	۳۰. دیگران من را یک فرد کمرو توصیف می‌کنند.	۰/۹۱۳	۰/۸۳۸	۱۱/۱۲۶	۴/۱۱۷
	۳۲. از بیان نظرم در جمع خجالت می‌کشم.	۰/۹۳۵	۰/۸۷۸		
	۳۳. یک نفر همیشه باید به من بگوید که چه کار کنم.	۰/۴۲۴	۰/۱۹۲		
	۳۵. نمی‌توانم در مورد مسائل زندگی‌ام به‌تنهایی تصمیم بگیرم.	۰/۵۷۴	۰/۳۴۱		
	۳۷. بازخورد و نظرات منفی دیگران خیلی روی من اثر می‌گذارد.	۰/۶۵۵	۰/۴۳۵		
	۳۸. تجربیات و اتفاقات منفی دیدگاه کلی من را نسبت به خودم به‌راحتی تغییر می‌دهد.	۰/۶۴۷	۰/۴۴۱		
	۳۹. در موقعیت‌های اجتماعی از اینکه موردپذیرش قرار نگیرم، خیلی احساس شرم و اضطراب می‌کنم.	۰/۹۳۶	۰/۸۸۷		
ایدئولوژی اخلاقی	۴۲. دروغ گفتن در هر شرایطی غیراخلاقی است.	۰/۷۴۹	۰/۶۵۰	۷/۸۹۲	۲/۹۲۰
	۴۳. بی‌وفایی در یک رابطه توجیهی ندارد و قابل دفاع نیست.	۰/۸۷۷	۰/۸۰۵		
	۴۴. هرگز نباید صدمه‌ای اَعِم از فیزیکی و روانی به یک شخص بی‌گناه وارد کرد.	۰/۸۵۳	۰/۷۶۰		
	۴۹. به‌هیچ‌عنوان نباید راز کسی را فاش کرد.	۰/۸۱۴	۰/۷۱۲		
رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی	۵۳. اگر در اتوبوس یا مترو یک فرد معلول یا یک زن باردار ببینم که به صندلی احتیاج داشته باشد، حتماً صندلی خود را به او خواهم داد.	۰/۵۴۷	۰/۳۳۷	۴/۶۸۷	۱/۷۳۴
	۵۴. از ایجاد سروصدا (مثل موسیقی گوش دادن با صدای بلند) در محل اقامتم در شب خودداری می‌کنم، زیرا می‌تواند برنامهٔ استراحت دیگران را مختل کند.	۰/۶۵۳	۰/۴۴۱		
	۵۵. بدون اطلاع قبلی و سرزده به منزل کسی نمی‌روم.	۰/۵۴۷	۰/۳۹۶		

	۵۶. همیشه از قوانین اجتماعی پیروی می‌کنم، حتی وقتی کسی بر من نظارت ندارد.	۰/۵۲۰	۰/۴۱۳		
عفت جنسی	۵۷. عفیف بودن به لحاظ جنسی یک ارزش اخلاقی است و به آن پایبند هستم.	۰/۹۲۱	۰/۹۰۶	۹/۳۳۴	۳/۴۵۳
	۵۸. صحبت کردن یک زن با ناز و کرشمه و یا کاربرد یک سری الفاظ خاص از سوی یک مرد می‌تواند زمینه انحراف را فراهم کند، پس با آن مخالف هستم.	۰/۸۵۶	۰/۸۰۳		
	۵۹. از کاربرد الفاظی که می‌تواند سبب تحریک جنسی شخص دیگر شود (که با او رابطهٔ شرعی و احساسی ندارم)، خودداری می‌کنم.	۰/۹۳۸	۰/۹۳۰		
	۶۰. در فضای اجتماعی از پوششی که می‌دانم سبب تحریک جنسی دیگران می‌شود، خودداری می‌کنم.	۰/۸۷۷	۰/۸۱۹		
کلام	۶۳. با تُن صدایی ملایم و مؤدبانه با دیگران صحبت می‌کنم.	۰/۴۹۲	۰/۴۰۳	۵/۴۹۹	۲/۰۳۴
	۶۴. از گذاشتن لقب‌های نامناسب یا الفاظ ناپسند بر روی دیگران خودداری می‌کنم.	۰/۵۴۹	۰/۴۶۷		
	۶۵. از مورد تمسخر قرار دادن دیگران تحت هر شرایطی خودداری می‌کنم.	۰/۵۱۷	۰/۳۲۹		
	۶۶. دیگران را مورد آزار کلامی قرار نمی‌دهم.	۰/۶۹۴	۰/۵۳۲		
	۶۷. از صحبت با کنایه و کاربرد لغات ناپسند و زشت هنگام صحبت با دیگران خودداری می‌کنم.	۰/۵۹۵	۰/۴۰۶		
عفت در نگاه	۷۱. از نگاه معنادار و شهوت‌انگیز به جنس مخالف نامحرم خودداری می‌کنم.	۰/۸۱۲	۰/۶۸۱	۹/۰۲۸	۳/۳۴۰
	۷۲. از نگاه به سایت‌های پورن و تصاویر غیراخلاقی خودداری می‌کنم.	۰/۹۳۷	۰/۸۸۵		
	۷۳. از نشر تصاویر و کلیپ‌های حاوی تصاویر غیراخلاقی خودداری می‌کنم.	۰/۸۷۹	۰/۷۹۰		
	۷۴. از نگاه کردن به فیلم و مجلات مبتذل خودداری می‌کنم.	۰/۸۰۳	۰/۶۹۵		

*بار عاملی از طریق چرخش واریماکس به‌دست‌آمده (بزرگ‌تر از ۰/۴)

Communalities: h^2**

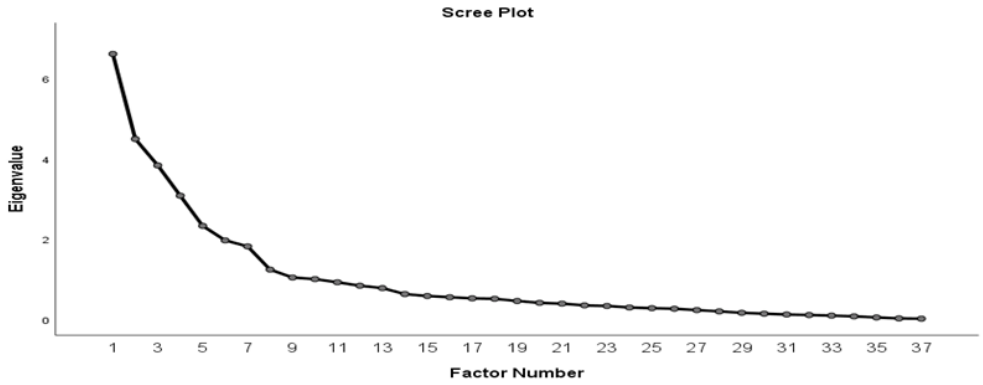

شکل ۱. نمودار سنگ‌ریزه جهت تعیین تعداد مؤلفه‌های مناسب قابل‌استخراج

یافته‌ها در تحلیل عامل اکتشافی با توجه به دو جدول ۱ و ۲ و نمودار سنگ‌ریزه (شکل ۱)، نشان می‌دهد که مؤلفه‌های خودکنترلی، خودارزنده‌سازی، ایدئولوژی اخلاقی، رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی، عفت جنسی، عفت در کلام و عفت در نگاه هفت مؤلفهٔ اصلی حیا هستند که این هفت مؤلفه پنهان به ترتیب ۱۰/۷۳۹ درصد، ۱۱/۱۲۶ درصد، ۷/۸۹۲ درصد، ۴/۶۸۷ درصد، ۹/۳۳۴ درصد، ۵/۴۹۹ درصد و ۹/۰۲۸ درصد تغییرات واریانس را تبیین می‌کنند و در مجموع ۵۸/۳۰۴ درصد از کل واریانس سازه حیا را تبیین کردند.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که از ۷۴ سؤال طراحی‌شده ابتدایی، گویه‌های ۱، ۲، ۳، ۷، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۶، ۱۸، ۱۹، ۲۰ و ۲۱ در مؤلفه خودکنترلی، گویه‌های ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۱، ۳۴، ۳۶، ۴۰ و ۴۱ در مؤلفه خودارزنده‌سازی، گویه‌های ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۵۰ و ۵۱ در مؤلفه ایدئولوژی اخلاقی، گویه ۵۲ در مؤلفه رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی، گویه‌های ۶۱، ۶۲، ۶۸، ۶۹ و ۷۰ در مؤلفه کلام به غیر از گویه‌های ۴، ۵، ۱۱ و ۲۶ به دلیل بارهای عاملی کمتر از ۰/۴ و بارهای عاملی متقاطع از تحلیل خارج شدند.

مؤلفهٔ اول مربوط به خودارزنده‌سازی و شامل هفت گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «در موقعیت‌های اجتماعی از اینکه مورد پذیرش قرار نگیرم، خیلی احساس شرم و اضطراب می‌کنم» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «یک نفر همیشه باید به من بگوید که چکار کنم» بود.

مؤلفهٔ دوم مربوط به خودکنترلی شامل نُه گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «وقتی به دیگران قولی می‌دهم، دیگران می‌توانند روی قول من حساب کنند» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «نسبت به انجام رفتار مناسب و درست در یک محیط یا موقعیت اجتماعی حساس هستم و رفتارم را نسبت به آنچه محیط درخواست می‌کند، تغییر می‌دهم» بود.

مؤلفهٔ سوم مربوط به عفت جنسی شامل چهار گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «از کاربرد الفاظی که می‌تواند سبب تحریک جنسی شخص دیگر شود (که با او رابطهٔ شرعی و احساسی ندارم)، خودداری می‌کنم» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «صحبت کردن یک زن با ناز و کرشمه و یا کاربرد یک‌سری الفاظ خاص از سوی یک مرد می‌تواند زمینه انحراف را فراهم کند، پس با آن مخالف هستم» بود.

مؤلفهٔ چهارم مربوط به عفت در نگاه شامل چهار گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «از نگاه به سایت‌های پورن و تصاویر غیراخلاقی خودداری می‌کنم» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «از نگاه کردن به فیلم و مجلات مبتذل خودداری می‌کنم» بود.

مؤلفهٔ پنجم مربوط به ایدئولوژی اخلاقی شامل چهار گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به

گویه «بی‌وفایی در یک رابطه توجیهی ندارد و قابل دفاع نیست» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «دروغ گفتن تحت هر شرایطی غیراخلاقی است» بود.

مؤلفهٔ ششم مربوط به کلام شامل پنج گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «دیگران را مورد آزار کلامی قرار نمی‌دهم» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «با تُن صدایی ملایم و مؤدبانه با دیگران صحبت می‌کنم» بود.

مؤلفهٔ هفتم مربوط به رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی شامل چهار گویه است. بیشترین بار عاملی مربوط به گویه «از ایجاد سروصدا (مثل موسیقی گوش دادن با صدای بلند) در محل اقامتم در شب خودداری می‌کنم، زیرا می‌تواند برنامهٔ استراحت دیگران را مختل کند» و کمترین بار عاملی مربوط به گویه «همیشه از قوانین اجتماعی پیروی می‌کنم، حتی وقتی کسی بر من نظارت ندارد» بود.

روایی سازه با روش تحلیل عاملی تأییدی

پس از استخراج مؤلفه‌ها و مشخص شدن سؤالات مربوط به هر مؤلفه، جهت بررسی اعتبار سازهٔ طراحی‌شده از تحلیل عاملی تأییدی (CFA; N=400) استفاده شد.

در تحلیل عامل تأییدی مرتبه اول، مقادیر شاخص‌های برازندگی نشان‌دهنده برازش قابل‌قبول الگوی پیشنهادی با داده‌ها می‌باشند و شاخص‌های الگوی برازندگی مدل تحلیل عامل تأییدی مرتبه اول و دوم در جدول ۴ نشان داده شده است. شاخص نیکویی برازش مجذور کای مدل تحلیل عامل تأییدی مرتبه اول به‌دست آمد (P<۰/۰۰۱، [۹۶۱/۲۲۸= (۴۰۰=N، ۶۰۸) χ^2]).

سپس جهت ارزیابی برازش مدل، شاخص‌های دیگر بررسی شدند که تمامی شاخص‌های نیکویی برازش 038. =RMSEA، 964.=TLI، 983.=WRMR و 967.=CFI تائیدکننده برازش مناسب مدل تأییدی بودند (جدول ۳).

جدول ۳. شاخص‌های برازندگی مدل تحلیل عامل تأییدی سازه حیا

شاخص‌های برازندگی	۲χ	Df	P−value	CMIN/Df	RMSEA (CI 90%)	TLI	WRMR	CFI
مرتبه اول	۹۶۱/۲۲۸	۶۰۸	<۰/۰۰۱	۱/۵۸۰	۰/۰۳۸ (۰/۰۳۴ -۰/۰۴۳)	۰/۹۶۴	۰/۹۸۳	۰/۹۶۷
مرتبه دوم	۱۱۱۱/۲۸	۶۲۲	۰/۰۰۱	۱/۷۸۶	۰/۰۴۵ (۰/۰۴۰ -۰/۰۴۹)	۰/۹۵۱	۰/۹۹۴	۰/۹۵۴

***میزان قابل‌قبول شاخص‌ها** WRMR (<1)، CFI,TLI (>.9)، RMSEA (<0.08)، CMIN/DF (۳ > خوب، ۵> قابل‌قبول).

جدول۴ بارهای عاملی استانداردشده بین گویه‌ها و مؤلفه‌های سازه حیا در تحلیل عاملی مرتبه اول را نشان می‌دهد. تمامی بارهای عاملی بالاتر از ۰/۴ است (هایر[1] و همکاران، ۲۰۱۴).

جدول ۴. بار عاملی استاندارد شده سازه حیا در تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول

تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول							
مؤلفه‌ها	۱: اول	۲: دوم	۳: سوم	۴: چهارم	۵: پنجم	۶: ششم	۷: هفتم
خودکنترلی							
فرد قابل‌اعتمادی هستم و دیگران می‌توانند روی من حساب کنند.	۰/۹۹۲						
از صحبت در مورد مسائل خصوصی مثل جزئیات یک رابطه زناشویی با دیگران خودداری می‌کنم.	۰/۸۰۹						
مردم من را یک فرد صبور توصیف می‌کنند.	۰/۷۹۰						
می‌توانم توجهم را معطوف به کارهایی کنم که سالم هستند.	۰/۷۹۳						
وقتی به دیگران قولی می‌دهم، دیگران می‌توانند روی قول من حساب کنند.	۰/۹۵۵						
برای رسیدن به اهداف بلندمدتم می‌توانم از لذت‌هایی مانند پول خرج کردن، بیدار ماندن، خوابیدن، مصرف الکل، رابطهٔ جنسی و... چشم‌پوشی کنم.	۰/۹۷۵						
برای رسیدن به اهداف بلندمدتم می‌توانم لذت‌های کوتاه‌مدت مثل مهمانی، دورهمی، بیرون رفتن با دوستانم و... را به تعویق بیندازم.	۰/۹۸۰						
نسبت به انجام رفتار مناسب و درست در یک محیط یا موقعیت اجتماعی حساس هستم و رفتارم را نسبت به آنچه محیط درخواست می‌کند، تغییر می‌دهم.	۰/۷۳۳						
فرد رازداری هستم و راز دیگران را فاش نمی‌کنم.	۰/۸۷۳						
خودارزنده‌سازی							
دیگران من را یک فرد کمرو توصیف می‌کنند.		۰/۸۷۲					
از بیان نظرم در جمع خجالت می‌کشم.		۰/۸۹۳					
یک نفر همیشه باید به من بگوید که چه کار کنم.		۰/۷۱۳					
نمی‌توانم در مورد مسائل زندگی‌ام به‌تنهایی تصمیم بگیرم.		۰/۸۲۵					
بازخورد و نظرات منفی دیگران خیلی روی من اثر می‌گذارد.		۰/۸۶۶					
تجربیات و اتفاقات منفی دیدگاه کلی من را نسبت به خودم به‌راحتی تغییر می‌دهد.		۰/۸۷۷					
در موقعیت‌های اجتماعی از اینکه مورد پذیرش قرار نگیرم، خیلی احساس شرم و اضطراب می‌کنم.		۰/۹۳۴					

1. Hair

ایدئولوژی اخلاقی							
دروغ گفتن در هر شرایطی غیراخلاقی است.				۰/۹۷۶			
بی‌وفایی در یک رابطه توجیهی ندارد و قابل دفاع نیست.				۰/۹۳۳			
هرگز نباید صدمه‌ای اَعِم از فیزیکی و روانی به یک شخص بی‌گناه وارد کرد.				۰/۹۳۴			
به‌هیچ‌عنوان نباید راز کسی را فاش کرد.				۰/۹۸۸			
رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی							
اگر در اتوبوس یا مترو یک فرد معلول یا یک زن باردار ببینم که به صندلی احتیاج داشته باشد، حتماً صندلی خود را به او خواهم داد.			۰/۸۴۴				
از ایجاد سروصدا (مثل موسیقی گوش دادن با صدای بلند) در محل اقامتم در شب خودداری می‌کنم، زیرا می‌تواند برنامهٔ استراحت دیگران را مختل کند.			۰/۷۴۴				
بدون اطلاع قبلی و سرزده به منزل کسی نمی‌روم.			۰/۸۴۳				
همیشه از قوانین اجتماعی پیروی می‌کنم، حتی وقتی کسی بر من نظارت ندارد.			۰/۹۹۴				
عفت جنسی							
عفیف بودن به لحاظ جنسی یک ارزش اخلاقی است و به آن پایبند هستم.		۰/۹۲۰					
صحبت کردن یک زن با ناز و کرشمه و یا کاربرد یک‌سری الفاظ خاص از سوی یک مرد می‌تواند زمینه انحراف را فراهم کند، پس با آن مخالف هستم.		۰/۹۷۳					
از کاربرد الفاظی که می‌تواند سبب تحریک جنسی شخص دیگر شود (که با او رابطهٔ شرعی و احساسی ندارم)، خودداری می‌کنم.		۰/۹۹۷					
در فضای اجتماعی از پوششی که می‌دانم سبب تحریک جنسی دیگران می‌شود، خودداری می‌کنم.		۰/۹۷۷					
عفت در کلام							
با لَحن صدایی ملایم و مؤدبانه با دیگران صحبت می‌کنم.	۰/۸۸۱						
از گذاشتن لقب‌های نامناسب یا الفاظ ناپسند بر روی دیگران خودداری می‌کنم.	۰/۹۶۱						
از مورد تمسخر قراردادان دیگران در هر شرایطی خودداری می‌کنم.	۰/۷۰۳						
دیگران را مورد آزار کلامی قرار نمی‌دهم.	۰/۹۰۹						
از صحبت با کنایه و کاربرد لغات ناپسند و زشت هنگام صحبت با دیگران خودداری می‌کنم.	۰/۸۱۶						
عفت در نگاه							
از نگاه معنادار و شهوت‌انگیز به جنس مخالف نامحرم خودداری می‌کنم.							۰/۹۲۸
از نگاه به سایت‌های پورن و تصاویر غیراخلاقی خودداری می‌کنم.							۰/۹۷۲
از نشر تصاویر و کلیپ‌های حاوی تصاویر غیراخلاقی خودداری می‌کنم.							۰/۹۸۲
از نگاه کردن به فیلم و مجلات مبتذل خودداری می‌کنم.							۰/۹۶۵

همچنین پس از بررسی همبستگی بین مؤلفه‌ها و شناسایی مؤلفه‌ها در تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول در ادامه به کمک مدل معادلات ساختاری به‌منظور تأیید اینکه آیا ابعاد خودکنترلی، خودارزنده‌سازی، ایدئولوژی اخلاقی، رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی، عفت جنسی، عفت در کلام و عفت در نگاه تشکیل‌دهنده سازه حیا می‌باشند یا خیر، سهم ابعاد یادشده در تبیین سازه حیا از روش تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم استفاده شد. براساس این روش آماری می‌توان تعیین نمود که سهم هر عامل در تبیین میزان واریانس سازه حیا به چه میزان است و سازه حیا را براساس ضرایب استانداردشده فرموله کرد. در شکل۲ بارهای عاملی استانداردشده هر مؤلفه و سازه در تحلیل عاملی تأییدی نوع دوم ارائه شده است.

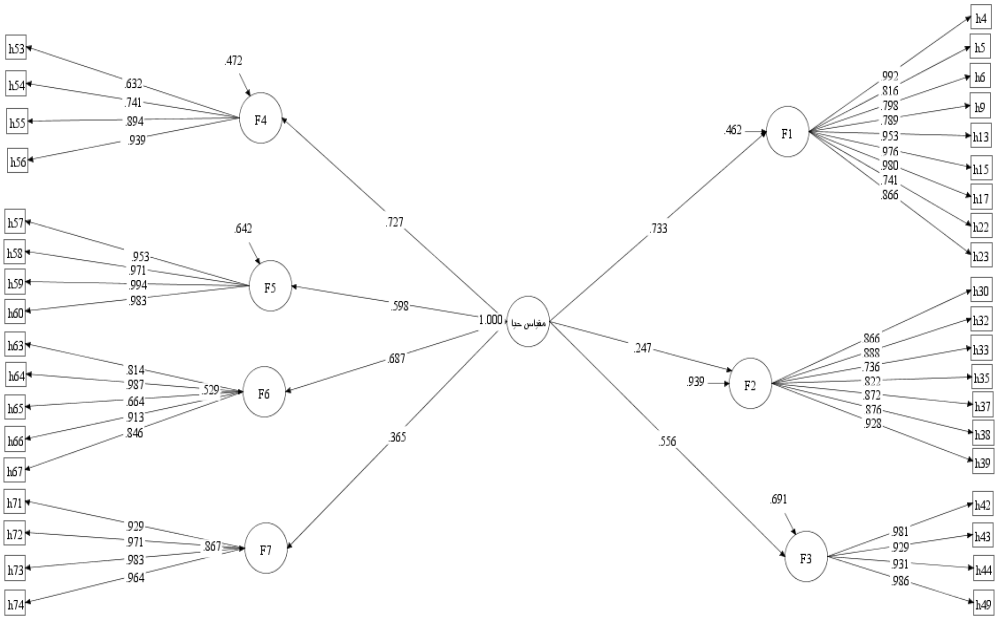

شکل ۲: ساختار نسخه فارسی مقیاس حیا: مدل حاصل از تحلیل عامل تاییدی مرحله دوم

روایی همگرا و واگرا

یافته‌های حاصل در مورد روایی همگرا نشان می‌دهد که مقادیر AVE تمامی مؤلفه‌ها بالاتر از ۰/۵ قرار داشته است. براساس توصیه فورنل و لارکر (۱۹۸۱) و هایر و همکاران (۲۰۱۶) با توجه به اینکه مقدار AVE هر مؤلفه از مقدار CR آن بزرگ‌تر می‌باشد، بنابراین روایی همگرای مقیاس حیا مناسب است؛ همچنین نتایج نشان داد مقدار AVE هر مؤلفه از ASV (محدوده بین ۰/۱۱۶ تا ۰/۱۴۲) و MSV (محدوده بین ۰/۲۱۴ تا ۰/۳۹۵) آن بزرگ‌تر است؛ بنابراین نتایج نشان می‌دهد سازه حیا، روایی واگرای مناسبی دارد (جدول ۵).

جدول ۵. روایی همگرا، واگرا، ثبات درونی و ثبات سازه حیا

مؤلفه‌ها	α	Ω	مرتبه اول			
			CR	AVE	MSV	ASV
خودکنترلی	۰/۸۴۵	۰/۸۴۳	۰/۹۷۲	۰/۷۹۷	۰/۳۹۵	۰/۱۴۲
خودارزنده‌سازی	۰/۸۹۲	۰/۸۹۱	۰/۹۵۰	۰/۷۳۴	۰/۳۴۳	۰/۱۲۱
ایدئولوژی اخلاقی	۰/۹۰۹	۰/۹۰۲	۰/۹۷۸	۰/۹۱۷	۰/۳۴۰	۰/۱۲۶
رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی	۰/۸۰۹	۰/۸۰۶	۰/۹۱۸	۰/۷۴۱	۰/۳۸۴	۰/۱۲۰
عفت جنسی	۰/۹۶۱	۰/۹۵۱	۰/۹۸۰	۰/۹۳۵	۰/۳۳۵	۰/۱۱۸
عفت در کلام	۰/۷۱۸	۰/۷۱۶	۰/۹۳۲	۰/۷۳۷	۰/۳۱۹	۰/۱۱۹
عفت در نگاه	۰/۹۲۵	۰/۹۲۰	۰/۹۸۰	۰/۹۲۵	۰/۲۱۴	۰/۱۱۶
کل ابزار حیا	۰/۷۹۸	۰/۷۹۴	–	–	–	–

همچنین به‌منظور ارزیابی روایی همگرا معیار ضریب همبستگی بین حیا و رضایت از زندگی بررسی شد (جدول ۶). نتایج نشان داد بین نمره کل سازه حیا با مؤلفه‌های آن همبستگی متوسط به بالایی وجود دارد و بین نمره مؤلفه‌های سازه حیا همبستگی متوسط به ضعیفی مشاهده می‌شود؛ همچنین بین نمره کل سازه حیا و مؤلفه‌های آن (به غیر از رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی و عفت در نگاه) با رضایت از زندگی همبستگی مثبت و معناداری مشاهده شد؛ بنابراین نتایج نشان می‌دهد مقیاس حیا از روایی همگرا و واگرای مناسبی برخوردار است.

جدول ۶. ضرایب همبستگی بین مقیاس حیا و مؤلفه‌های آن با رضایت از زندگی

	۱	۱–۱	۲–۱	۳–۱	۴–۱	۵–۱	۶–۱	۷–۱
۱. کل ابزار	۱							
۱–۱–خودکنترلی	۰/۵۰۳[a]	۱						
۱–۲–خودارزنده‌سازی	۰/۴۸۳[a]	۰/۱۵۵[b]	۱					
۱–۳–ایدئولوژی اخلاقی	۰/۴۸۷[a]	۰/۲۲۳[a]	۰/۱۰۹	۱				
۱–۴–هنجار اجتماعی	۰/۳۳۸[a]	۰/۳۱۸[a]	۰/۱۴۳[b]	۰/۱۴۵[b]	۱			
۱–۵–عفت جنسی	۰/۴۴۵[a]	۰/۲۳۴[a]	۰/۰۵۳	۰/۳۲۸[a]	۰/۱۱۴[b]	۱		
۱–۶–عفت در کلام	۰/۵۲۴[a]	۰/۲۴۹[a]	۰/۰۲۵	۰/۱۵۶[b]	۰/۲۲۷[a]	۰/۲۳۰[a]	۱	
۱–۷–عفت در نگاه	۰/۵۱۱[a]	۰/۱۲۵[b]	۰/۰۳۳	۰/۰۱۹	۰/۲۲۲[a]	۰/۰۲۰	۰/۲۸۵[a]	۱
۲–رضایت از زندگی	۰/۳۵۴[a]	۰/۱۴۴[b]	۰/۱۹۰[a]	۰/۱۰۹[b]	۰/۰۸۲	۰/۱۱۰[b]	۰/۱۳۴[b]	۰/۰۳۱

a; P<۰/۰۱, b; P<۰/۰۵

پایایی (همسانی درونی)

جهت ارزیابی ثبات درونی مقیاس حیا از ضرایب آلفای کرونباخ، دونیمه کردن و امگا مک‌دونالد استفاده شد (هایر و همکاران، ۲۰۱۴). ثبات درونی مؤلفه‌های مقیاس حیا براساس دو شاخص آلفای کرونباخ و امگای مک‌دونالد بالاتر از ۰/۷ به‌دست آمد که نشان از همسانی قابل قبول مؤلفه‌های سازه موردنظر است (جدول ۵)؛ همچنین پایایی ترکیبی تمامی مؤلفه‌های ابزار پژوهش بالاتر از ۰/۷ (۰/۹۸۰ـ۰/۹۱۸) بود.

بحث و نتیجه‌گیری

به نظر می‌رسد آن‌گونه که شایسته و لازم باشد، تاکنون به مقوله بسیار مهم «حیا» پرداخته نشده است. شاید بتوان گفت هیچ بررسی علمی به‌صورت جدی در حوزهٔ حیا انجام نشده، از این‌رو تحقیق حاضر می‌کوشد تا براساس مبانی نظری و تعاریف صاحب‌نظران و آموزه‌های اسلامی، «حیا» را به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی مطرح کند و بدین‌منظور به ساخت و رواسازی پرسشنامه حیا و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن پرداخته است.

حیا از جمله فضائل اخلاقی و وادارنده و بازدارنده‌هایی است که در کنترل رفتار انسان نقش بسیار قابل‌توجهی دارد؛ از این‌رو در این مقاله تلاش می‌شود که مفهوم درست و دقیق حیا و نیز مؤلفه‌های مرتبط با حیا شناسایی شوند و راهکارهایی برای حفظ حیا در جامعه و همچنین گسترش فرهنگ حیا ارائه شوند. در مورد مفهوم‌پردازی سازه حیا در این پژوهش یک سازهٔ چندبعدی به‌دست آمد که دارای هفت مؤلفه بنیادی است (خودکنترلی، خودارزنده‌سازی، ایدئولوژی اخلاقی، رفتار مطابق عرف و هنجار اجتماعی، عفت جنسی، عفت در کلام، و عفت در نگاه) و نشان می‌دهد تا چه اندازه این مفهوم می‌تواند رفتارهای انسان را مدیریت کند و تعالی بخشد.

الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی از دو بخش اساسی «مراقبت جنسی لازم در خانواده» و «مراقبت‌های لازم در جامعه» تشکیل می‌شود. این دو بعد گسترهٔ وسیعی از اصول و برنامه‌ها را در سیر تحولی انسانی و تقویت حیای فطری در او از قبل تولد تا پایان عمر در مواردی همچون مراقبت، کنترل، تربیت جنسی کودک و نوجوان، آموزش جنسی هنگام ازدواج، رعایت آداب زناشویی پس از ازدواج، رعایت حریم‌های اخلاقی و عدم ورود به خط قرمز جنسی در جامعه و... را در برمی‌گیرد. بر همین اساس برای تقویت الگوی حیا در فرد باید خانواده و جامعه در کنار هم به‌خوبی این نقش را ایفا کنند (جوکار، ۱۳۹۲).

از مهم‌ترین مصادیق «حیا»، حیا در کلام و گفتار است. از مصادیق روشنی که حیا گفتاری در آن مورد تأکید قرار گرفته، مباحث مرتبط با حوزه عفاف و غریزه جنسی است. در برخی موارد

مقتضای حیای کلام، سکوت و عدم ورود در موضوعات و مباحث جنسی می‌باشد؛ یعنی همان حیای عاقلانه، اما در بعضی دیگر از موارد مخاطب به جهت ناآگاهی از برخی احکام و پیامدها دچار آسیب می‌شود که در این موارد نه‌تنها حیا بی‌معناست بلکه احمقانه می‌باشد. گفتنی است که طرح مباحث جنسی در فضای آموزش و آگاهی‌بخشی بدین‌معنا نیست که در این موضوعات می‌توان برهنه، بی‌پرده و عریان سخن گفت؛ همان‌طور که خود قرآن در این باره در تمامی موارد در قالب کنایه و استعاره سخن گفته است (صادق‌زاده طباطبایی، ۱۳۹۴).

در روان‌شناسی شرم، حیا در زمره صفات مهم اخلاقی و دارای نقش کلیدی در پرورش رفتار اخلاقی است و از دید دانشمندان اسلامی نخستین نتیجه ظهور قوه تمییز در انسان است که از همان اول طفولیت بروز می‌کند. حیا به لحاظ نظری معلول باورها و ارزش‌هاست و در وجود فرد به‌عنوان یک نظام معنایی پایدار شده، اما دربرگیرندهٔ مجموعه رفتارهای قابل‌مشاهده‌ای است که در عرصه فردی و اجتماعی نمود می‌یابد (اسدیان و همکاران، ۱۳۹۴). مهم آنکه بدانیم تفاوت دو جنس در مقولهٔ حیا بیان‌کننده این است که جلوه‌های عفاف و حیا در زنان بیش از مردان است که می‌توان آن را مطابق با فطرت و خلقت زنان دانست و دریافت که زنان در امور تربیتی خانواده و فرهنگ مرتبط باحیا مؤثرترین افراد به شمار می‌روند (ماهینی، ۱۳۸۹).

محققان در پژوهش حاضر کوشیده‌اند تا براساس مبانی نظری و تعاریف صاحب‌نظران و آموزه‌های اسلامی حیا را به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی مطرح کرده و بدین‌منظور به ساخت و رواسازی پرسشنامه حیا و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آن پرداخته‌اند. با توجه به اینکه پژوهشی بر مبنای تعاریف عملیاتی مشابه به این پژوهش تابه‌حال انجام نشده، پژوهش پیش‌رو تا حدودی توانسته است انتظارات پژوهشی را برآورده سازد. در ادامه به شرحی مختصر در این باره مبتنی بر متون اسلامی می‌پردازیم.

فرد باحیا در برابر تکانه‌ها و وسوسه‌های نفس مقاومت می‌کند (پسندیده، ۱۳۹۳). کنترل فرد بر نفس خود در برابر انجام فعل قبیح مؤید مؤلفه «**خودکنترلی**» در فرد باحیاست.

جامعه حیامدار نه مبتنی بر ترس و نه مبتنی بر طمع، بلکه مبتنی بر خودارزشمندی بنا شده و نیز حیا در کسی بروز می‌کند که کریم النفس باشد (پسندیده، ۱۳۹۳)؛ بنابراین دومین مؤلفه حیا «**خودارزنده‌سازی**» است.

تعریف شخصیت با ویژگی‌های نسبتاً ثابت معنا می‌یابد (لارسن و باس، ۲۰۱۷)، همچنین بیان کردیم که حیا انقباض نفس از ارتکاب قبائح شرعیّه، عقلیّه و عرفیّه است (تهرانی، ۱۳۹۸)؛ بنابراین چهارمین مؤلفه حیا «**ایدئولوژی اخلاقی**» سالم و کارآمد در نظر گرفته شده است.

براساس تعریف لارسن و باس (۲۰۱۷) درباره شخصیت و کارکرد اصلی شخصیت که ویژگی انطباقی بودن با محیط می‌باشد (لارسن و باس، ۲۰۱۷)، بسیار مهم است در نظر داشته باشیم که حیا به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی موجب انطباق کارآمد و سالم فرد با اجتماع وی می‌شود؛ بنابراین «**رفتار مطابق با هنجار و عرف اجتماع**» که مخالف شرع هم نباشد، مؤلفه بعدی حیا در نظر گرفته شده است.

همچنین منشأ تمام زشت‌کاری‌ها، وقاحت و بی‌شرمی است و برای فرد مبتلای به وقاحت انجام عملی که عقلاً و عرفاً زشت و شرعاً حرام است، مهم نیست (تهرانی، ۱۳۹۸)؛ بنابراین مؤلفه پایانی حیا «عفت» است که داری سه زیرمؤلفه عفت در نگاه، عفت جنسی، عفت در کلام می‌باشد.

برای بررسی سؤالات این پرسشنامه، روایی سازه براساس تحلیل عاملی اکتشافی (EFA) با روش عامل‌یابی محور اصلی (PAF) با چرخش متعامد واریماکس، تحلیل عامل تأییدی، روایی همگرا و واگرا، بررسی همسانی درونی، بررسی ضریب آلفای کرونباخ انجام شده است.

پرسشنامه دارای ۳۷ سؤال دوگزینه‌ای و در این پژوهش جامعهٔ آماری دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد شهر تهران بودند و نمونه ۴۰۰ نفری از دانشجویانی بودند که به روش نمونه‌گیری از نوع در دسترس انتخاب شدند. نتایج کفایت نمونه در آزمون کایزر-مایر-الکین (KMO معادل ۰/۷۶۰) و همچنین معنادار بودن نتیجه آزمون بارتلت (x^2 =۱۱۱۳۵/۳۹۳،P<۰/۰۰۱) (جدول ۱) نشان داد که همبستگی کافی بین گویه‌های مطرح‌شده برای اقدام به تحلیل عاملی وجود دارد.

نتایج استخراج‌شده از مؤلفه‌های مقیاس حیا براساس روش عامل‌یابی محور اصلی و چرخش متعامد واریماکس در جدول ۲، سؤال‌های مربوط به هر عامل، بار عاملی گویه‌ها، درصد واریانس عوامل و مقدار ویژه بیشتر از ۱ نشان داده شده است.

نتایج حاصل نشان می‌دهد که هفت مؤلفه پنهان حیا به ترتیب زیر است:

مؤلفه اول «خودکنترلی» و شامل سؤالات ۴، ۵، ۶، ۹، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۲۲، ۲۳ است که ۱۰/۷۳۹ درصد واریانس را تبیین می‌کند.

مؤلفه دوم «خودارزنده‌سازی» و شامل سؤالات ۳۰، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۷، ۳۸، ۳۹ است که ۱۱/۱۲۶ درصد واریانس را تبیین می‌کند.

مؤلفه سوم «ایدئولوژی اخلاقی سالم و کارآمد» و شامل سؤالات ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۹ است که ۷/۸۹۲ درصد واریانس را تبیین می‌کند.

مؤلفه چهارم «رفتار مطابق با عرف و هنجار اجتماع» است و سؤالات ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶ را شامل می‌شود که ۴/۶۸۷ درصد واریانس را تبیین می‌کند.

مؤلفه پنج، ششم و هفتم «عفت یا پاکدامنی» است. سؤالات ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰ مربوط به عفت جنسی، سؤالات ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷ مربوط به عفت در کلام و سؤالات ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴ مربوط به عفت در نگاه می‌باشد و به ترتیب ۹/۳۳۴ ، ۵/۴۴۹، ۹/۰۲۸ درصد از تغییرات واریانس را تبیین می‌کنند. در مجموع این هفت عامل ۵۸/۳۰۴ درصد از کل واریانس سازه حیا را تبیین می‌کنند.

در نتایج تحلیل عامل تأییدی، مقادیر شاخص‌های برازندگی نشان‌دهنده برازش قابل‌قبول الگوی پیشنهادی با داده‌ها می‌باشند (جدول۳)؛ همچنین بررسی شاخص‌های دیگر (*RMSEA=.038*، *TLI=.964*، *WRMR=.983* و *CFI=.967*) نیز جهت ارزیابی برازش مدل تأییدکننده برازش مناسب مدل تأییدی بودند.

این سازه با توجه به اینکه مقدار AVE هر مؤلفه از مقدار CR آن بزرگ‌تر می‌باشد، از روایی همگرا و با توجه به اینکه مقدار AVE هر مؤلفه از ASV (محدوده بین ۰/۱۱۶ تا ۰/۱۴۲) و MSV (محدوده بین ۰/۲۱۴ تا ۰/۳۹۵) آن بزرگ‌تر است، این سازه روایی واگرای مناسبی دارد (جدول۵).

همچنین ثبات درونی مؤلفه‌های حیا براساس دوشاخص آلفای کرونباخ و امگای مک دونالد بالاتر از ۰/۷ به‌دست‌آمد که نشان‌دهنده همسانی قابل‌قبول مؤلفه‌های سازه موردنظر است؛ همچنین ضریب آلفای کرونباخ برای هریک از خرده‌عامل‌ها به ترتیب خودکنترلی (۰/۸۴۵)، خودارزنده‌سازی (۰/۸۹۲)، ایدئولوژی اخلاقی (۰/۹۰۹)، رفتار مطابق با عرف و هنجار اجتماعی (۰/۸۰۹)، عفت جنسی (۰/۹۶۱)، عفت در کلام (۰/۷۱۸) و عفت در نگاه (۰/۹۲۵) به‌دست آمد؛ بنابراین مقیاس ساخته‌شده قابلیت سنجش صفت حیا را به‌خوبی پوشش می‌دهد و می‌توان از آن در اندازه‌گیری‌های حوزه شخصیت و موضوعات اجتماعی استفاده کرد.

پیشنهادهای پژوهشی و کاربردی

۱. مؤلفه‌های مطرح‌شده درباره «حیا» قابل ایجاد و پرورش هستند؛ بنابراین برنامه‌های آموزشی در جهت ایجاد و پرورش مؤلفه‌های حیا در برنامه‌های تلویزیونی مرتبط با فرزندپروری و خانواده می‌توان ایجاد کرد.

۲. برگزاری کارگاه‌های روان‌شناسی جهت آموزش درست و مناسب مؤلفه‌های مرتبط با حیا در قالب کارگاه‌های مرتبط با فرزندپروری، روابط خانواده و روابط زوجی.

۳. ساخت و تدوین برنامه‌هایی هدفمند برای تفهیم دقیق مفهوم حیا به‌منظور اینکه حیا یک ویژگی شخصیتی کارآمد برای زندگی اجتماعی و فردی است.
۴. آموزش و پرورش مؤلفه‌های مرتبط با حیا در مدارس و دانشگاه‌ها با رویکرد نافع بودن آن در زندگی اجتماعی را آموزش دهد.
۵. به‌طور گسترده‌تر صداوسیما با ساخت برنامه‌های جذاب و پرمحتوا می‌تواند به ترویج فرهنگ حیا در جامعه بپردازد.
۶. تدوین کتاب‌هایی برای کودکان و نوجوانان دربردارنده مطالبی قابل‌فهم و اثرگذار که سبب ایجاد و تقویت مؤلفه‌های حیا شود.

منابع

* قرآن کریم،
* نهج‌البلاغه (۱۳۷۹)، ترجمه محمد دشتی.

۱. اسدیان، صدیقه؛ ثریا قطبی و محمدرضا شعیری (۱۳۹۴)، «طراحی مقدماتی مدل حیا مبتنی بر برداشت از آیات قرآن و مقایسه آن» با روان‌شناسی شرم»، روان‌شناسی بالینی و شخصیت (دانشور رفتار)، س۱۳، ش۱۲، ص۱۴۵-۱۵۸.

۲. بیگم مطهری، قیانوس (۱۳۹۶)، «بررسی حیا در فضای مجازی از منظر اسلام»، دوفصلنامه علمی-تخصصی مطالعات پژوهشی زنان. سال چهارم، ش۷، پاییز و زمستان ۹۶، ص۲۰-۳۳.»

۳. پسندیده، عباس (۱۳۹۳)، پژوهشی در فرهنگ حیا. چ هشتم، قم: دارالحدیث

۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد (۱۳۶۶)، تصنیف غررالحکم و دررالکلم، چ۱، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

۵. تهرانی، مجتبی (۱۳۹۸)، ادب الهی حیا موهبتی الهی، چ۶، تهران: مصابیح الهدی.

۶. جوکار، محبوبه (۱۳۹۲)، «الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی»، مجله معرفت، ش۱۸۶، خردادماه، ص۷۱-۸۶.

۷. جهانشاهی، محدثه و خدابخش احمدی (۱۳۹۷)، «بررسی اثربخشی حیا بر کاهش اعتیاد به اینترنت و رفتارهای پرخطر در دختران نوجوان»، مجله روان‌شناسی فرهنگی، دوره۲، ش۱، ص۱-۱۴.

۸. خادم پیر، علی (۱۳۹۴)، «خاستگاه عوامل و آثار شرم و حیا در نگاه قرآن و حدیث»، بصیرت و تربیت اسلامی، ش۳۲، ص۱۲۷ـ۱۵۳.

۹. خجسته، نجمه و الهام خرمی‌نسب (۱۳۹۸)، «شیوه‌های ترویج حیا با محوریت سورهٔ نور»، اخلاق، س۹، ش۳۳ (پیاپی ۵۵)، ص۴۱-۶۷.

۱۰. رایس، فیلیپ (۱۹۹۲)، رشد انسان، روان‌شناسی رشد از تولد تا مرگ، ترجمه مهشید فروغان (۱۳۹۵)، تهران: ارجمند.

۱۱. سرو، عبدالکریم محمد (۱۳۹۳ق)، «مقتضی الحیاء»، منبر الاسلام، العدد ۵، ص۱۸۱.

۱۲. سمعیان، محمدرضا؛ شاپور بهیان و مسعود کیان‌پور (۱۳۹۶)، «بررسی تأثیر دینداری بر تجربه احساس شرم و حیای شهروندان (مطالعه موردی: شهروندان ۱۱ سال به بالای شهر اصفهان)»، مجله پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ش۱۱، ص۷۵-۱۰۱.
۱۳. سیوانی‌زاد، سمیه و محمدحسین کشکولی (۱۳۹۹)، «اخلاق اجرا در برنامه‌های غیرنمایشی رسانهٔ ملی با تأکید بر عنصر حیا در اجرای زنان»، اخلاق، س۱۰، ش۳۹ (پیاپی ۶۱) ، ص۸۷-۱۱۶.
۱۴. صادق‌زاده طباطبایی، سیدمحمود (۱۳۹۴)، «بررسی التزام به مقولهٔ حیا در تربیت جنسی با توجه به الگوهای قرآنی مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر»، خانواده و تربیت جنسی، ص۴۰۹-۴۳۹.
۱۵. عباسی آغوی، محمدمهدی؛ صادق کریم‌زاده و محمدرضا احمدی محمدآبادی (۱۳۹۴)، «رابطه حیای همسران و ناسازگاری‌های زناشویی»، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، س۳، ش۴، ص۹۳-۱۱۴.
۱۶. فرحانی‌زاده، مجید؛ عباس محمدیان؛ احمد خواجه‌ایم و علی تسنیمی (۱۳۹۹)، «تحلیل تحول و تبدل صفت عارفانه حیا بر اساس مراتب سه‌گانه سیروسلوک»، ادیان و عرفان (مقالات و بررسی‌ها)، س۵۳، ش۱، ص۱۲۵-۱۴۰.
۱۷. ماهینی، انسیه (۱۳۸۹)، «مفهوم‌شناسی حیا و عفاف، آسیب‌ها و راهکارها»، فصلنامهٔ پژوهشی پژوهشنامه اخلاق، س۳، ش۱۰، ص۷۹-۱۰۴.
۱۸. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، ج۳، بیروت: دار احیاء التراث العربي.
۱۹. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۱)، «اخلاق و عرفان اسلامی»، فصلنامه معرفت، ش۵۴، ص۴.
۲۰. مکارم شیرازی و جمعی از نویسندگان (۱۳۸۷)، تفسیر نمونه، چ۳۶، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۱. نوری، فاطمه (۱۳۹۹)، «بازتاب آموزه‌های نهج‌البلاغه در جرم‌شناسی علت‌شناختی»، دو فصلنامه کتاب قیم، دوره ۱۰، ش۲۳، پاییز و زمستان، ص۲۲۱-۲۴۰.
۲۲. هومن، حیدر علی (۱۳۸۰)، تحلیل داده‌های چند متغییری در پژوهش رفتاری، تهران: پارسا، پیک فرهنگ تهران.
۲۳. یونسی بروجنی، جلیل؛ محسن جدیدی و فرید احمدراد (۱۳۹۹)، «ساخت و هنجاریابی مقیاس خودمراقبتی سالمندان شهر تهران»، فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی، علمی-پژوهشی، دوره ۱۱، ش۱، ص۱۸۵-۲۰۸.

24. Anastasi, A. (1967), Psychology, psychologists & psychological testing, American psychologist, 22(4), 297.
25. Byrne, B. M. (2013), Structural equation modeling with Mplus: Basic concepts, applications & programming, routledge.
26. Fabrigar, LR., Wegener, DT., MacCallum, RC. & Strahan, EJ. (1999), Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research, Psychological methods, 4(3): 272.
27. FORNELL, Claes; LARCKER, David, F. (1981), Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error, Journal of marketing research, 18.1: 39–50.
28. Hair Jr, J. F. Sarstedt, M. Hopkins, L. & Kuppelwieser, V. G. (2014), Partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM): An emerging tool in business research. European.
29. Hair, J. F., Anderson. R. E, Tatham, R. L. and Black,W. C. (2106), Multivariate and Analysis with Readings; Englewood Cliffs, NJ:Prentice Hall.
30. Hair, Jr., J. F. Sarstedt, M. Hopkins, L. & Kuppelwieser, V. G. (2014), Partial least squares structural equation modeling (PLS–SEM): An emerging tool in business research, European.
31. Hayton, James C., Allen, DG., Scarpello, V. (2004), Factor retention decisions in exploratory factor analysis: A tutorial on parallel analysis, Organizational research methods, 7.2: 191–205.
32. Hyuncheol, K. (2013), A Guide on the Use of factor Analaysis in the Aaaessment of Construct Validity, Journal of Korean Academy of Nursing, 43(5), 587–594.
33. Klien, k. J., Dansereau, F, &Hall, R. J.(1994), Levels issues in theory development, data collection, and analysis. Academy of.
34. Kline, P. (2013), Handbook of psychological testing, Routlege.
35. Larsen, R. & Buss, D. (2017), Personality Psychology: Domains of Knowledge About Human Nature (6th Edition), McGraw Hill.
36. Nunnally, JC. & Bernstein, IH. (1994), Psychometric Theory (McGraw–Hill Series in Psychology) (Vol.3), New York: MCgraw–Hill.
37. Papalia, DE., Olds, SW. & Feldman, RD. (2007), Human development, McGraw–Hill.

38. Sullivan JJ., Pett, MA. & Lackey, NR. (2003), Making sense of factor analysis, the use of factor analysis for instrument development in health care research, California: Sage.
39. Van Dijk, T. A. (1998), Ideology: A multidisciplinary approach, London: sage Publications Ltd.
40. Walter, CR. (1961), A New Theory of Delinquency and Crime, Federal Probation, 25, p.42–6.